

A l'entorn de l'adscripció municipal del santuari del Coll

FÈLIX BRUGUERA LIGERO
Doctor en Filologia Catalana i estudis d'Osor

Quaderns de la Selva, 24 (2012)
123-136

Darrerament, arran de l'aprovació dels atermenaments municipals fruit del Decret 244/2007 del Departament de Governació i Administracions Públiques, pel qual es regula la constitució i la demarcació territorial dels municipis, de les entitats municipals descentralitzades i de les mancomunitats de Catalunya, ha sorgit una polèmica a l'entorn de l'adscripció municipal del santuari del Coll, a banda de la d'alguns masos osorencs de tota la vida com la Casa Nova del Coll o la Corbera.¹ Malgrat no ser jurista, com a membre que vaig ser de la comissió d'atermenament del moment en què es va detectar aquest fet i estudis del municipi d'Osor, he considerat necessari de realitzar el present estudi amb la finalitat de demostrar la pertinença de l'esmentat santuari al municipi d'Osor tant des d'un punt de vista històric (documentació antiga) com bibliogràfic (autors i obres de referència).

Situació actual: el document de 1927 de Rafael Rodríguez Merino

Aquest conflicte ha sorgit arran d'un únic document de 1927, l'"Acta de la operació practicada para reconocer la linea de término y señalar los mojones comunes a los términos municipales de Osor y Susqueda" i a partir del qual la Direcció General d'Administració Local de la Generalitat de Catalunya i l'Institut Cartogràfic de Catalunya pretenen de regular els atermenaments entre els municipis d'Osor i Susqueda. Sobre aquest document, d'entrada, caldria fer alguna precisió. La primera és que conté errors de situació toponímica, és a dir, que el topògraf Rafael Rodríguez Merino o no coneixia el territori que estava cartografiant o bé el va resseguir mal aconsellat –o sinó, posteriorment les seves anotacions no han estat adequadament interpretades–; aquests errors són molt evidents en l'espai que va des pla de les Lloses –límit comú entre Osor, Sant Hilari Sacalm i Susqueda– i el coll de Nafré.² A més d'aquestes imprecisions, caldria fer notar que l'esmentat document de 7 de novembre de 1927 no està signat per cap representant de la corporació municipal d'Osor, ni per l'alcalde ni per cap regidor. A banda d'això, cal dir que quan vam cercar les fites de terme, en vam localitzar almenys dues que no constaven a l'esmentat document. Encara podríem afegir que en documents semblants en els atermenaments entre Osor i la Cellera de Ter i Osor i Sant Hilari Sacalm es van haver de fer rectificacions per errors, imprecisions o ambigüitats molt semblants, fins i tot, amb el de Sant Hilari Sacalm i Osor es va haver de negar validesa al document de 1927 i es va haver de refer totalment la línia divisòria agafant com a

1 D'aquesta circumstància se n'ha fet ressò la premsa com es pot constatar a Pau Lanao. "Susqueda disputa a Osor el domini del santuari del Coll", *El Punt Avui*, 11/03/2012.

2 Per exemple, es troben mal situades fites de terme perquè el topònim usat no coincideix amb la realitat; això passa amb diversos orònims com ara coll Saserra o el sot de la Boranca. A banda d'això, també cal afegir-hi que el mapa de l'Institut Cartogràfic de Catalunya conté alguns errors toponímics i de situació, la qual cosa podria haver induït a errors a l'hora de plasmar les anotacions de Rodríguez Merino en el plànol actual; per exemple on el mapa situa el Celró hi hauria d'haver la Casa Nova del Coll (un dels masos implicats en el conflicte), situa inadecuadament la Corbera (l'altre mas afectat), on diu Casa Nova del Coll hauria de dir Hostal del Coll, on diu can Garriga hauria de dir can Manuel...

model la del cadastre i la de l'atermenament de 1890 atès el gran nombre d'errors que contenia i això, evidentment, amb acord entre els dos municipis.³

Què diu la documentació històrica?

El santuari del Coll és una església romànica erigida a finals del segle XII, segons Antoni Pladevall “segurament entorn de les dates de 1184 i 1187, en les quals ja es parla d'ella i dels seus frares o monjos. És probable que fos amb motiu de l'erecció del priorat benedictí quan es va renovar i ampliar l'església que hi devia haver des de finals del segle IX”.⁴ En aquella època, i en segles posteriors, el Coll era un petit priorat benedictí filial del monestir d'Amer, en els segles XIII i XIV amb un prior i dos o tres monjos i en el XV amb com a molt un monjo i un o dos preveres arrendataris. El 1562 les rendes i dignitats del Priorat del Coll es van unir a la dignitat abacial d'Amer segons una butlla del papa Climent VIII unió que no fou efectiva, però, fins a 1613. El Coll va existir com a priorat benedictí fins a 1835 quan arran de l'exclaustració va deixar d'existir el monestir d'Amer; tanmateix, segons el mateix Pladevall “des de principis del segle XVII, ja no va residir cap monjo benedictí al Coll i el priorat fou arrendat a preveres i més tard confiat a uns monjos beneficiats especials.”⁵ A 1836, el santuari fou usat com a hospital per part dels carlins raó per la qual fou incendiat aquell mateix any. Amb motiu del Concordat de 1851, el Coll va passar a ser una parròquia independent de la de Sant Pere d'Osor, a la qual pertanyia fins aleshores; tanmateix, no va començar a funcionar com a tal fins a 1875. Aquest estatus durà fins a 1955 a partir del qual tingueren cura del santuari els capellans de Susqueda fins a 1968⁶ i d'aleshores ençà els d'Osor.

Documentalment, el santuari del Coll sempre ha estat osorenc. De fet, el primer text en què apareix el topònim Osor, del segle IX, de l'any 860, “*in loco qui vocatur Ausor*”,⁷ fa referència a quan fou donat un alou d'aquesta vall al monestir d'Amer, possiblement on segles més tard es construí el santuari; de la mateixa manera, en un document del segle X, del 922, un precepte de Carles el Simple a instàncies del bisbe de Girona Wigo, recull una concessió feta al monestir d'Amer que torna a anotar la mateixa idea en un “*locum qui dicitur Ausor cum omnibus ad se pertinentibus*”. Posteriorment, en cap dels capbreus que es feren a l'entorn del priorat dependent del monestir d'Amer que allà s'hi construí (1342, 1343, 1560,

3 Aquest no és l'únic conflicte que s'ha generat amb aquest nou atermentament entre municipis. A les comarques de Girona, per exemple, també n'hi ha hagut entre Palamós i Palafrugell a l'entorn de les illes Formigues o entre Tossa i Lloret de Mar.

4 PLADEVALL (1974), p. 15.

5 PLADEVALL (1974), p. 39.

6 Sobre aquest fet, voldríem apuntar que hem consultat a l'Arxiu Municipal d'Osor el *Llibre del Registre Civil d'Osor* en la seva “Secció de Matrimonis” on hem pogut constatar que en aquest període en el qual el rector de Susqueda s'ocupava del santuari s'hi van realitzar diversos matrimonis; aquests casaments, malgrat que fos el rector de Susqueda qui els celebrés, s'inscrivien al registre civil d'Osor, cosa que mostra la pertinença del santuari a aquest municipi.

7 MONSALVATJE (1916), t. XI, 22, 116.

1562, 1622, 1699, 1707, 1727, 1766 i còpies de 1829, 1830, 1831 i 1832) s'hi esmenta que sigui possessió de Susqueda.

A partir d'aquí, la documentació històrica no fa res més que anar incidint en aquesta situació i indicant que el límit entre els municipis d'Osor i Susqueda discorre pel camí que hi ha entre l'esmentat santuari i l'actual hostal del Coll, quedant en terme osorenc el santuari i en susquedenc l'hostal. En donarem una mostra perquè el lector se'n pugui fer a la idea, no és tot el que es pot anotar –seria una llista molt extensa– però sí que són documents significatius.

En dos documents de 1689 i 1691 referits a la realització d'un retaule del Coll, el primer, i a la dauradura de l'altar, el segon, s'hi llegeix: “En el dia 17 de Desembre de 1689, en la Rectoría d'Osor, en poder de Salvi Corbera, Pbre. y Vicari de dita Iglesia, Anton Barnoya, escultor de la ciutat de Girona, gratis, confesso y regonech a vos *Rnt Dalmau Verneda, Pbre., Rector d'Osor, bisbat de Vich y obrer major de la capella del Coll del present terme...*” i “En el dia dinou de Desembre de mil sissents noranta un, en dita rectoria, Joan Urgellés y Francisco Manet y Castellar, daurador de la vila de Mataró, dióccesis de Barcelona, gratis, confessém y regoneixém de vos *Sr. Dalmau Verneda, Pbre., Rector d'Osor, bisbat de Vich y obrer major de la capella del Coll del present terme...*”⁸, és a dir, del terme on es realitzava el document, Osor, atès que s'escriu a la rectoria d'Osor; endemés, el capellà d'Osor és considerat l'obrer major del santuari

En un llevador de rendes de 1731, l'acta datada a 30 de setembre ressegueix el que en bona mesura són els límits municipals actuals d'Osor i, en arribar a la zona del santuari del Coll diu: “...fins a las Llosas ditas den Boscá y de allí puja fins a la Serra mes alta de St Benet y de allí devalla entre mig del Gascó y del Salró dret al Santuari de la Mare de Deu del Coll, *quedant dit Santuari y casí per dit Terme de Ozor* afrontant ab la Parra de Susqueda y Terme de Rupit y de allí devalla tot serra serra fins al Coll de Nafre ahont se troba un terme fixat, que fa la divisió del Terme de Rupit ab Ozor”⁹ El text, per tant, explicita la pertinença del santuari i caseria rectoral a Osor.

Un document posterior, un cadastre de 1785, recull amb el número 181 de les actes el santuari del Coll. Diu literalment, precedit d'una creu que indica el caràcter religiós de l'espai: “*Casa Santuario de N^aS^a del Coll adquirida ya antes del año 1716 (...)* Havitada de Fray Ventura Buxadons Monge con Jaume Riera Mozo, y un Monacillo para el servicio directo de su persona. Havita en parte Baudilio Costa Parcero”.¹⁰ A banda que la casa i l'edifici religiós s'inclouen i paguen els impostos

8 Documents recollits en *Resenya històrica del santuari de Nostra Senyora del Coll* de 1896, obra de l'aleshores rector del Coll J. Vilaró, p. 54, 55. La cursiva és nostra.

9 *Rúbrica del present Llavador de St Pere de Ozor y Sta Creu de Horta Bisbat de Vich*. Volum de plects de paper blanc relligat amb cobertes de pergamí realitzat entre el 17 de juliol i el 4 d'octubre de 1731 de 261 pàgines amb índex inicial. Document de l'Arxiu Municipal d'Osor avui a l'Arxiu Comarcal de la Selva de Santa Coloma de Farners, volum 251. La cursiva és nostra.

10 *Catastro y repartimento por menor de San Pedro de Osor, del corregimento de Vique* Volum realitzat pels geòmetres Mariano Carbonell i Mariano Cherta l'any 1785. Provenint de l'Arxiu Municipal d'Osor, es pot consultar a l'Arxiu Comarcal de la Selva consignat com a volum 154. La cursiva és nostra.

a Osor, el cadastre indica que aquesta realitat és anterior a 1716; a més, el número posterior es refereix al mas la Corbera com a també pertanyent a Osor.

Del segle XIX, entre d'altres documents, disposem d'un Amillament de 1862 en què el declarant 155 és Joan Turon, aleshores capellà del Coll, que també paga els impostos corresponents a Osor i, a banda d'altres peces de terra que té al poble d'Osor, hi declara el santuari del Coll amb les seves possessions.¹¹

Ja el XX, el del document que ha conduït a la confusió, podem trobar un munt de textos administratius que continuen situant el santuari del Coll en terme d'Osor, molts dels quals posteriors a 1927.

Així, el padró d'Osor de 1930 amb el número 187 recull la rectoria del Coll habitada per Joan Puigdomènech Serrabasa, cap de casa –possiblement el capellà– i Dolors Morera Font, serventa.¹² Per tant, els habitants del santuari estaven empadronats a Osor.

De 1941, arran de l'expedient de la “Causa general” es van recollir els danys produïts als edificis religiosos del municipi per procedir a la seva avaluació i arranjament entre els quals es recull els que patí el “Santuario del Coll”, incloent-se'l, per tant, com a un edifici osorenc. De fet, per realitzar la llista dels desperfectes, des de l'ajuntament es va enviar una notificació a l'aleshores ecònom i capellà del Coll, Josep Serra, que, evidentment, va respondre i va fer arribar amb data de vint-i-cinc d'octubre de 1941, la llista a l'ajuntament d'Osor com a municipi al qual pertany el santuari ja que és des d'aquest ajuntament des d'on s'havia d'informar les autoritats d'aleshores, concretament diu: “Contestando muy gustosamente a la suya, por la que V. se pide informes acerca de los perjuicios causados a la iglesia parroquial de mi cargo durante la dominación roja, para que V. Pueda contestar y cumplimentar órdenes del Ilmo. Sr. Fiscal Instructor de la Causa General de Barcelona-Gerona-Baleares...”, és a dir, el propi capellà del Coll reconeix la pertinença al municipi d'Osor i per aquesta raó ha de realitzar els tràmits que afectaven el santuari.¹³

De 1943 disposem d'un certificat que demana el capellà del Coll, Josep Serra, a l'ajuntament d'Osor sobre dues finques de propietat del bisbat a la zona.¹⁴ El document s'inicia dient: “Don José Serra Brú, mayor de edad, célibe, Cura-Ecónomo de la Parroquia de Nuestra Señora del Coll, municipio de Osor...” I la certificació diu: “... Que en el tomo 141, libro 4º de Osor, folios 229 y 234, finca nº 59, inscripciones 1ª y 6ª, hállase inscrita la finca, cuya descripción es la siguiente: CASA Y TIERRAS eras y posesiones, sita parte en el término de la villa de Osor y parte en el pueblo

11 *Copia del Amillramiento de S. Pedro de Osor.* Document de cinquanta fulls realitzat per una junta pericial formada per Salvador Gros, Narcís Sala, Juan Sarsanedas, Juan Serbé i Ramon Pidemunt datat del vint-i-dos d'agost de 1862 i que recull un total de 167 declarants. Provenent de l'Arxiu Municipal d'Osor es conserva a l'Arxiu Comarcal de la Selva volum 151.

12 *Padrón Municipal municipio de Osor provincia de Gerona* Document de quaranta pàgines a dues cares les dues darreres del qual resten en blanc. Data del 31 de desembre de 1930. Arxiu Municipal d'Osor.

13 Document de l'Arxiu Municipal d'Osor avui conservat a l'Arxiu Comarcal de la Selva com a Lligall núm. 264.

14 Document de l'Arxiu Municipal d'Osor. La cursiva és nostra.

de Susqueda, comunmente llamado EL PRIORATO DE LA VIRGEN DEL COLL; *la parte situada en Osor tiene de cabida una hectárea, poco más o menos, en la que se halla situada la casa y demás anejos*". És evident que la construcció incloent-hi la rectoria pertanyen a Osor. Del mateix any, el capellà del Coll paga la contribució a Osor, en un document que diu: "Año 1943. DECLARACIÓN JURADA que presenta D. CURA PÁRROCO DE NUESTRA SEÑORA DEL COLL *vecino de Osor con domicilio en Santuario Nuestra Señora del Coll*".¹⁵ Resideix al santuari i es considera veí d'Osor, no pas de Susqueda.

Així mateix, a l'Amillament de 1944, la finca número 160 correspon al Coll: "El priorato de la Virgen del Coll. Lindes al Norte con término de Susqueda: al Sur con manso Salvá: al Este con José Suy y al Oeste com Manso Salró", els límits del priorat en el qual s'inclou el santuari es troben amb l'ajuntament de Susqueda, per tant, no hi pot pertànyer.¹⁶

I, per cloure aquesta part, volem donar a conèixer el document més sorprenent, una altra "Acta de deslinde y amojonamiento del término municipal de Osor y Susqueda" del mateix any 1927, amb data de 12 de maig. I parlem de document sorprenent perquè és contemporani al que ha generat el conflicte a l'entorn de l'adscripció municipal del santuari. El document recull el nom dels membres de la *Comisión de deslinde y amojonamiento* que són els alcaldes de cada municipi, Joaquim Casassas d'Osor i Josep Feixas Franch de Susqueda, tres regidors de cada poble, Lluís Sala Sureda, Ramon Puig Molas i Joan Cerver Joanhuix com a osorencs i Miquel Casas Vila, Josep Corbera Colobran i Francisco Noguer Roura com a susquedencs, que s'acompanyen del secretari de l'ajuntament i d'un pèrit per a cada poble, Esteve Martra Caúm i Ramon Hortal Muntada per Osor i Ramon Pérez Batlle i Josep Parramon Soler per Susqueda. A la descripció del terme que ha ocasionat la confusió, diu literalment: "Mojón nº 10 Colocado en la "Carena de la Montaña del Coll" a unos 300 metros del anterior en dirección hacia el Este, *pasando la línea junto a la pared Norte del santuario del Coll y siguiendo la arista de la expresada montaña...*".¹⁷

Amb aquesta descripció, considerem que la cosa queda clara atès que quan afirma que els límits passen just al costat de la paret nord del santuari, s'està referint al mur que queda al costat del camí que discorre entre el santuari i l'actual hostal, quedant, per tant, el santuari en terme d'Osor i l'hostal en terme de Susqueda. Aquest document, a diferència del seu contemporani, acaba firmat per tota la comissió d'atermenament, l'osorenca i la susquedencsa així com amb els segells de les dues corporacions sota l'expressió d'acceptació, diu: "De todo lo cual *y sin protesta alguna se levanta la presente acta por duplicado para todos los fines*

15 Document de l'Arxiu Municipal d'Osor. La cursiva és nostra.

16 *Amillamiento 1944 de Osor* Volum 150 procedent de l'Arxiu Municipal d'Osor i conservat a l'Arxiu Comarcal de la Selva. La cursiva és nostra.

17 El document forma part de l'Arxiu Municipal d'Osor que es conserva a l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners. Es tracta del lligall 248 del Fons Municipal d'Osor de l'esmentat arxiu. La cursiva és nostra.

Antiga imatge de l'entrada al Coll. Els límits municipals se situarien enmig del camí i, per tant, de la porta d'entrada, de tal manera que la part de l'esquerra (el santuari) pertany a Osor i la de la dreta (l'hostal) a Susqueda.

(Arxiu Particular de l'autor)

mandados y demás que puedan convenir, y la firman los señores concurrentes, conmigo el Secretario, de que certifico”.¹⁸

Serien molts altres esments del cadastre, de padrons municipals d'Osor, de documents procedents del bisbat de Vic o de diversa índole jurídica o administrativa els que podríem anotar sempre amb la mateixa línia de pertinença del santuari –i també dels dos masos implicats en la mateixa confusió, la Casa Nova del Coll i la Corbera– al municipi d'Osor.

Què diuen els autors i les obres de referència

Entenem per autors i obres de referència aquells textos impresos que d'una manera o altra s'han referit a l'espai que ens ocupa amb la condició que gaudeixin d'un cert prestigi a partir del seu coneixement del territori o del fet que es tracti d'obres de consulta rigoroses i contrastades. Poden ser d'àmbit nacional, comarcal o local. Evidentment, l'espai no ens permet de fer-ne una llista exhaustiva, però procurem que sigui significativa.

¹⁸ La cursiva és nostra.

D'abast nacional hem pres dues prestigioses obres, la *Catalunya romànica* i la *Gran geografia comarcal de Catalunya*. A la primera, quan es refereix al santuari del Coll anota: “El santuari és situat al coll que li dona nom, entre les valls d’Osor i de Susqueda, a la *part nord-oest del terme municipal d’Osor*, tocant al de Susqueda”¹⁹ i a la segona, parlant d’Osor, llegim: “El monument religiós més notable del terme és el santuari de la Mare de Déu del Coll, antic priorat benedictí situat al límit amb el terme de Susqueda (*l’església i l’antiga casa prioral són d’Osor, i l’hostaleria i la plaça del santuari són de Susqueda*)”²⁰ I encara, en una obra editada per la Generalitat de Catalunya que pot consultar-se on-line, *Santuaris de Catalunya: una geografia de llocs sagrats*, quan es refereix al santuari del Coll s’hi escriu: “...l’església i l’antiga casa prioral pertanyen al terme d’Osor, mentre que l’hostatgeria pertany a Susqueda.”²¹ I de ben antic ens podríem referir a la *Geografia general de Catalunya* en la qual, al volum dedicat a la província de Girona, Carreras Candi hi escriu: “En l’ordre relligiós hi ha en lo districte tres parròquies (...) La d’Osor (...) la de Nostra Senyora del Coll (...) y finalment, la de Santa Creu d’Horta”,²² és a dir, que inclou l’aleshores església parroquial del Coll en el “districte”, és a dir, terme, d’Osor. I encara, podríem esmentar Joan Coromines que a l’obra cabdal de l’onomàstica catalana, *l’Onomasticon Cataloniae*, quan s’ha de referir a aquest indret sol usar l’expressió “Coll d’Osor”.²³

D’abast comarcal o provincial també podrem anotar un bon nombre de títols en els quals la pertinença del Coll a Osor s’hi explicita. Primer, del recull de fitxes realitzades sobre el patrimoni de la Selva de Joan Llinàs i Jordi Merino que, en el volum quart, recull Osor i Susqueda.²⁴ Doncs bé, la fitxa 844 està dedicada al santuari de la Mare de Déu del Coll com a un monument del municipi d’Osor.

En la mateixa línia, dos estudiosos i coneixedors de les Guillerries, en el volum dels Quaderns de la Revista de Girona dedicat a les Guillerries, en el capítol referit als monestirs guillerriencs anoten: “Un altre monument notable és el santuari i antic priorat benedictí de la Mare de Déu del Coll, que es troba situat a la línia divisòria entre els termes municipals d’Osor i Susqueda. *L’església i l’antiga casa prioral són d’Osor i l’hostatgeria i la plaça del santuari són de Susqueda*”.²⁵

I anant a un text més antic, Pla Cargol a *La provincia de Gerona*, a la part dedicada a Osor escriu: “En su término hay dos santuarios de la “Mare de Déu del

19 *Catalunya romànica* (1991), V: p.311. La cursiva és nostra. A la mateixa obra, a la p. 312 es torna a llegir: “Aquest antic priorat benedictí (...) Es troba just al límit amb el municipi de Susqueda, al qual pertany ja l’ostal que li fa costat”. I encara, quan a les pàgines 236-237, on s’hi recull una llista dels edificis religiosos per pobles, inclouent-hi Osor i Susqueda, la Mare de Déu del Coll s’anota en el municipi d’Osor.

20 *Gran geografia comarcal de Catalunya* (1981), I: p.186. La cursiva és nostra.

21 ROSELLÓ (2009), p.74.

22 CARRERAS CANDI (1913-1918), p. 999-1000

23 Per exemple, al v. VI, p. 414; o al v. VII, p.60

24 LLINÀS I MERINO (2000), 4t fitxer.

25 RAMS I TARRÉS (2001), p.50. la cursiva és nostra.

Part” y el de la “Mare de Déu del Coll”.²⁶ I encara, en dues obres més de caràcter provincial s’hi referma el mateix; a la de Maruja Arnau Guerola, *Els pobles gironins*, s’inclou el Coll com a osorenc i torna a anotar que: “Osor i Susqueda han gaudit del privilegi de jurisdicció sobre aquesta joia, baluard de la fe i la tradició. Els termes municipals d’ambdós tenen ací el seu límit. La línia divisòria passa entre església i hostatgeria. La primera, amb la casa rectoral o antic priorat, són del terme d’Osor; la plaça i l’hosteria, de Susqueda”²⁷ L’altra, de Dolors Grau, *Girona pas a pas*, novament recull que: “La demarcació administrativa és ben difícil de delimitar i els límits formen un aiguabarreig ben curiós: El Coll n’és un exemple, ja que els termes d’Osor i Susqueda queden separats per l’església i l’hostalatge. El temple i l’antiga casa rectoral pertanyen a Osor i l’hostalatge i la plaça a Susqueda.”²⁸

A nivell local, primerament ens referirem a les dues monografies que s’han escrit a l’entorn del santuari del Coll. La més antiga és la de mossèn Joan Vilaró²⁹ que, sense fer-hi esments explícits, sovint s’hi refereix, en els documents que transcriu, l’expressió “... Rector d’Osor, bisbat de Vich y obrer major de la capella del Coll del present terme [d’Osor]”. La darrera, realitzada per un dels estudiosos més prestigiosos, rigorós i significat de les Guillerries, Antoni Pladevall, sí que anota explícitament el que anem repetint: “La divisòria del terme municipal entre Susqueda i Osor passa precisament entre l’església i antiga casa rectoral o priorat i l’hosteria, de manera que l’església és d’Osor i l’hosteria i la plaça de Susqueda”.³⁰

Les darreres obres es refereixen a monografies de poblacions veïnes al santuari. Carreras Candi, a *Notes històriques de Sant Hilari Ça-calm*, esmenta l’edifici com “lo antic priorat de Santa Maria del Coll d’Osor”;³¹ a la d’Osor, realitzada per nosaltres mateixos i Narcís Ramió així mateix consta.³² A la més moderna de Sant Hilari Sacalm, d’Àngel Serradesanferm i Antoni Pladevall també es fa referència al santuari i s’hi afirma: “Pertany al municipi d’Osor”.³³ I per acabar, anotarem el que en diuen dues obres dedicades a Susqueda, la primera, de Joan Llinàs on hi ha un esment al santuari, sense incloure’l als elements significatius del poble s’hi llegeix, en una ruta: “...que puja de Querós i passa pels masos susquedencs del Prat d’en Serra i el Soler, abans d’arribar al santuari del Coll, que pertany ja a Osor”.³⁴ Finalment, volem anotar el que trobem a la darrera monografia, ben recent, realitzada a l’entorn de Susqueda, obra d’Eva Viñolas (que forma part de la corporació municipal de la població) i Antoni Pladevall en la qual podem llegir: “El santuari pròpiament dit no pertany a Susqueda, però els de Susqueda el consideraven

26 PLA CARGOL (1966), p. 442

27 ARNAU GUEROLA (1983), II, p. 84

28 GRAU (1997), p. 865

29 VILARÓ (1896).

30 PLADEVALL (1974), p.11

31 CARRERAS CANDI (1911), p.123

32 BRUGUERA I RAMIÓ (1997).

33 SERRADESANFERM I PLADEVALL (1986), p.134

34 LLINÀS (2003), p. 22. El santuari sí que apareix com a monument en el volum dedicat a Osor.

pràcticament seu ja que l'hostatgeria i la plaça que precedeixen el santuari són del terme de Susqueda, mentre que l'església i l'edifici de l'antic priorat o residència dels monjos i després dels ermitans *és i era del municipi d'Osor*".³⁵

Què diu la tradició

A nivell de tradició oral, tant els habitants d'Osor com els dels pobles veïns sempre han considerat que el santuari marià es localitza en municipi osorenc. En aquesta línia, popularment, la creu que es localitza darrera l'absis del Coll, just al camí que passa entre l'hostal i el santuari és anomenada *Creu de terme* o *Creu termenal* perquè separa els dos termes municipals, de tal manera que en algunes festivitats del Coll, es feia la benedicció de termes, mirant cap a la vall d'Osor, a l'esquerra Susqueda i a la dreta Osor. I, fins i tot un petit volum de 1876 que recull la tradició que explicaria la fundació del santuari a mans de Benet de Cabrera arran d'un enfrontament amb els sarraïns porta per títol *Relació històrica de la fundació de la capella erigida en honor de Maria Santíssima baix lo títol del Coll de Osor en lo bisbat de Vich*,³⁶ o sia, el títol no deixa espai per a cap dubte.

Conclusió

Després de l'àmplia exposició que hem fet, considerem que queda demostrat que des de qualsevol punt de vista, sigui documental, bibliogràfic o popular –tret d'un únic document de 1927 que no podem dir que sigui gaire rigorós ni en la toponímia ni en l'espai–, el santuari del Coll pertany al municipi d'Osor, i desitgem que continuï sent així, això sí, com un centre de devoció en el qual es recullin tant osorencs com susquedencs com persones d'arreu de Catalunya.

Arxius

Arxiu Municipal d'Osor (AMO)
 Arxiu Comarcal de la Selva (ACS)
 Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)
 Arxiu Diocesà de Girona (ADG)

Bibliografia

AADD (1981): *Gran geografia comarcal de Catalunya*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
 AADD (1991): *Catalunya romànica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

³⁵ VINOLAS I PLADEVALL (2009), p.184. La cursiva és nostra.

³⁶ ANÒNIM (1896).

- ANÒNIM (1876): *Relació històrica de la fundació de la capella erigida en honor de Maria Santíssima baix lo títol del Coll de Osor en lo bisbat de Vich*. Vic: Impremta de la Viuda i Fill de J. Valls.
- ARNAU GUEROLA, M. (1983): *Els pobles gironins II*. Girona: Edició de l'autora.
- BOTET I SISÓ, J. (1980): *Geografia general de Catalunya*, vol. VI. Barcelona: Edicions Catalanes SA.
- BRUGUERA, F. (2002): *Osor*. Col. Els pobles de la Selva. Osor: Ajuntament d'Osor.
- BRUGUERA, F. i N. RAMIÓ (1997): *Osor*. Girona: Diputació de Girona i Caixa de Girona (col. Quaderns de la Revista de Girona, 70).
- CARRERAS CANDI, F. (1911): *Notes històriques de Sant Hilari Ça-calm*. Barcelona: Publicació de l'Estiuada.
- COROMINES, J., J. FERRER, J. GULSOY, Ph. RASICO i X. TERRADO (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes.
- GRAU, D. (1987): *Girona pas a pas*. Girona: Diari de Girona.
- LLINÀS, J. (2003): *Amer, Susqueda-Sant Martí Sacalm*. Col. Els pobles de la Selva. Amer: Ajuntament d'Amer.
- LLINÀS, J. i J. MERINO (2000): *El patrimoni de la Selva*, 4t fitxer. Santa Coloma de Farners: Consell Comarcal de la Selva.
- MONSALVATJE, F. (1916): *Nomenclátor histórico de las iglesias parroquiales y rurales, santuarios y capillas de la provincia i diócesis de Gerona*, t. XI.
- PLA CARGOL, J. (1966): *La provincia de Gerona*. Girona-Madrid: Dalmau Carles, Pla, Ed.
- PLADEVALL, A. (1974): *El santuari de la Mare de Déu del Coll*. Editorial Granollers: Ed. Montblanc.
- RAMS, E. i J. TARRÉS (2001): *Les Guilleries*. Girona: Diputació de Girona i Caixa de Girona (Quaderns de la Revista de Girona, 91).
- ROSSELLÓ, M. (2009): *Santuaris de Catalunya: una geografia de llocs sagrats*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. URL < http://www.gencat.cat/diue/doc/doc_20666212_1.pdf >
- SERRADESANFERM, A. i A. PLADEVALL (1986): *Sant Hilari Sacalm capital de les Guilleries*. Sant Hilari Sacalm: Indústria Artesana FITER.
- VILARÓ, J. (1896): *Ressenya històrica del Santuari de Nostra Senyora del Coll*. Vic: Ed. Anglada.
- VIÑOLAS, E. i A. PLADEVALL (2009): *Susqueda. La història submergida*. Susqueda: Ajuntament de Susqueda.

Annexos

I. Capbreus consultats del priorat del Coll cap dels quals recull mai la pertinença del priorat o santuari al municipi de Susqueda.

Capbreu d'Osor i Susqueda 1342 (Arxiu Diocesà de Girona) Monestirs 61. Reallitzat per ordre de Ramon de Rocasalva, prior de Santa Maria del Coll.

Capbreu del priorat de la Verge Maria del Coll de les rendes sun a sancti possedon Volum en què en dos llocs hi apareix l'any 1342. Conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Monacals HAC volums 1093.

Capbreu de Monsoliu en quant a la 3ª part del Priorat del Coll y las restants des Exm Compte de Solterra (ACA) Capbreu inclòs en el volum MON 1071 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó que porta anotat a les cobertes Quatre capbreus del Priorat de N.S. del Coll y dos Precaris y una sentencia suelta del Mas Planas de Osó. Petit manual de vuit fulls els dos darrers en blanc. Document posterior a 1613, és un resum realitzat a partir d'un capbreu de 1343 ja que a la primera pàgina hi podem llegir "O per millor dit resumen de la capbrevacio faheda y de lo que se capbrevá al Abril de 1343".

De las capbrevacions de est capbreu pertañent al Priorat del Coll y Abadia de Amer sen ha tret copia autentica per Don Manuel Ferrer Nott. De Amer a Juliol de 1830 Manual amb coberta de pergamí de 53 pàgines en llatí exceptuant de la 49 a la 52 que resten en blanc. Procedent de l'Arxiu de la Corona d'Aragó com a Monacals 1093.

Capbreu del Priorat de N.S. del Coll de Osor que conté trenta una capbrevacions essent las quatre ultimas a favor de la Dt Abacial de Sta M. de Amer a la cual unit dit Priorat del Temps del Rtn Miquel Mercader, Prior, en lo juny de 1560. Noz lo Dt Serra domiciliat en la Ciutat de Gerona. Original de Dn Jaume de Llanza y de Valls de la Abadia de Sta Maria de Amer, copia de Dn Manuel Ferrer y Clará. Arxiu Diocesà de Girona núm. 84, 46 ff.

Capbreu de Susqueda y Ozor del any 1562 apud Paulum Serra Notm. Regm. Gerunda (transcumptat p.t. Clara en 1832) Còpia autèntica realitzada a 1832 pel notari Manuel Ferrer per ordre de l'abat d'Amer Jaume Llanzas i de Valls del capbreu de 1562. Manual de 51 p., quinze de les quals en blanc, escrit en llatí. Procedent de l'Arxiu de la Corona d'Aragó Monacals HAC volums 1072.

Capbreu de Susqueda y Osor del any 1562 del Priorat de N.S. del Coll Apud Paulum Serra Notm. Rgm. Gerundy. Còpia autèntica de 1838. Arxiu Diocesà de Girona amb el número 85, 56 ff.

Capbrevatio Raphaelis Coll parrochie Osor in favore Illm domini Prioris Beate Marie de Colle (Arxiu de la Corona d'Aragó) Manual de de 20 p., vuit en blanc, datat de 1622. Inclòs dins Quatre capbreus del Priorat de N.S. del Coll y dos Precaris y una sentencia suelta del Mas Planas de Osó.

Cabreo del Priorato de N.S. del Coll de Osor unido a la Dignidad Abacial del Monasterio de Sta María de Amer y Rosas, de las ventas y dominios que posehe en los lugares de Osor y Susqueda en el Corregimiento de Vich, seguit de l'expressió "Este cabreo se ha hecho a expensas del M.S. Sr.D. Jayme Llena y de Valls en 1829" Data de 1622 però recull referents anteriors i posteriors. Arxiu Diocesà de Girona, registre número 83, 51 ff.

Caputbreve de aliquibus quos recipit Abatia Monastery Ameries (cum Prioratus V.M. de Collis est unitus) In Parrochiis de Ozor, Susqueda, Stt Andreu de Bancells, St Llorens des Monts dies vicens factum in annis MDCXCIX Manual enquadernat en pergamí de 33 fulls el darrer dels quals funciona com a índex. Inclòs dins el volum MON 1071 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó titulat Quatre capbreus del Priorat de N.S. del Coll y dos Precaris y una sentencia suelta del Mas Planas de Osó.

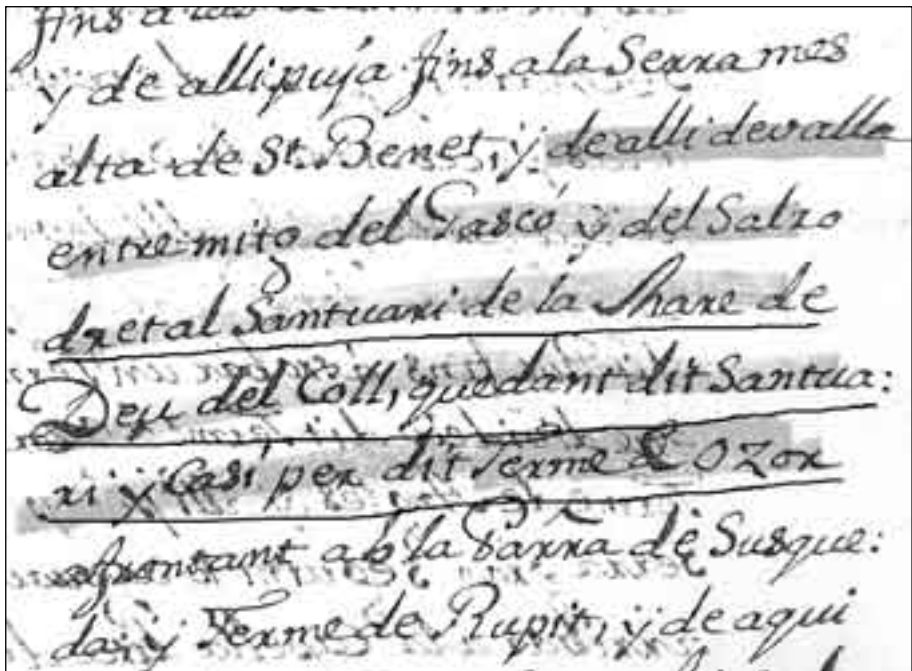

Capbreuacions tretas de orde y instancia de Narcis Çarçanedas Monjo y del Monastir de Sta Maria Amer Manual de 7 pàgines, les dues darreres en blanc. Data de 1707 i s'inclou dins el volum MON 1071 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó *Quatre capbreus del Priorat de N.S. del Coll y dos Precaris y una sentencia suelta del Mas Planas de Osó.*

Precari que s'inicia amb la fórmula *Universis fidem facio ego Josephus Feliu y Arenas auctibus aplica et Regia Nott. Publicam Villa et termini de Amer Gerundensis Dis. Pro Domino utili ejusdem quod in quodam manuali di tempore Pauli Serra Nott Regy Civis Gerunda in dicta Nott^a recondito Investitur quoddam Instrum. Thenoris sequentio* (Arxiu de la Corona d'Aragó) Manual de 14 fulls, quatre d'ells en blanc, escrit en llatí, data de 1766 encara que sembla que s'origina en el Capbreu de 1699.

Cabreo del Priorato de N.S. del Coll unido a la Dignidad Abacial del Monasterio de Santa María de Amer y Rosas de las ventas y dominios que posehe en los lugares de Osor y Susqueda en el Corregimiento de Vich Còpia de 1829, recull capbreuacions corresponents a capbreus anteriors, dels anys 1560, 1622 i 1727. Conservat a l'Arxiu Diocesà de Girona registre número 83, 41 ff.

II. Fragment del Llevador de delmes de 1731 en el qual es fa esment de la pertinença del santuari del Coll al terme d'Osor.

III. Atermenament del dotze de maig de 1927 entre els municipis d'Osor i Susqueda, reproduïm el text part de la fita en què es remarquen els límits entre els dos municipis a l'alçada del santuari del Coll i la part final en la qual tots els membres de les dues comissions donen com a vàlids els límits que s'hi han establert.

cojón nº 10..Colocado en la "Carena de la Montaña del Coll" a unos 200 metros del anterior en dirección hacia el Este, pasando la línea junto a la pared Norte del Santuario del Coll y siguiendo la arista de la expresada montaña, ha de piedra toscamente labrada, de for

